

קדיש דרבנן

It is after קדיש דרבנן that we first encounter קדיש in the form of קדיש. As we proceed through תפלת שחרית we will encounter קדיש יתום, קדיש חצי and then קדיש. To a student of תפלה, the origin and evolution of קדיש remains an enigma even today. What is available to us are sources that we can use as chronological landmarks to identify points in time when קדיש added a new role.

Let us begin with the תלמוד. There is no mention of any form of קדיש in the תלמוד but we do find references to the importance of the words: יהא שמיה רבה.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג' עמ' א' – תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי! ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי! ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו? אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך! ואמרתי לו: מתירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך – מתפלל תפלה קצרה. ואמר לי: בני, מה קול שמעת בחורבה זו? ואמרתי לו: שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין האומות. ואמר לי: הייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך, אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך; ולא זו בלבד, אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמיה הגדול מבורך, הקדוש ברוך הוא מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך, מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם.

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' עמ' א' – אמר רבא: בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר: (דברים כח) בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר; הי בקר? אילימא בקר דלמחר, מי ידע מאי הוי? אלא דחליף. ואלא עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא, שנא: (איוב י') ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, הא יש סדרים – תופיע מאופל.

רש"י – תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' עמ' א' – אקדושה דסידרא – סדר קדושה, שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט שאומר קריאתו ותרנומו והן כעוסקין בתורה; וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ. ויש כאן שתיים: קדושת השם ותלמוד התורה, חביב הוא. וכן יהא שמיה רבה מבורך שעונין אחר הגדה שהדרשן

דורש ברבים בכל שבת היו נוהגין כך, ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם.

מדרש משלי פרק יד' סימן ג'–ר' ישמעאל אומר בשעה שישראל נאספין בבתי מדרשות ושומעין אנדה מפי חכם, ואח"כ עונין אמין יהא שמיה רבא מברך, באותה שעה הקב"ה שמח ומתעלה בעולמו, ואומר למלאכי השרת בואו וראו עם זו שיצרת בעולמי כמה הן משבחין אותי, באותה שעה מלבישין אותו הוד והדר, לכך נאמר ברב עם הדרת מלך.

The **גמרא** in **א' עמ' א'** gives us our first clue to the origin of **קדיש**. **רש"י** then provides us with the wherewithall to interpret the clue. **קדושה דסידרא** that the **גמרא** refers to is what we know today as **ובא לציון**. What we find in **ובא לציון** are the **פסוקים** of **קדושה** and their Aramaic translation. We will learn later that what should follow **שמונה עשרה** is **לימוד תורה**. Unfortunately, in the **גלות**, Jews had so much trouble surviving financially that the custom to learn after **שמונה עשרה** was abandoned because Jews needed the time to find a means to provide for their families. **ובא לציון** was compiled to be a quick substitute for a lengthier period of **לימוד תורה**. **רש"י** explains that in creating **קדושה דסידרא** chose the **פסוקים** of **קדושה** because reciting those **פסוקים** and then reading their Aramaic translation provides a means to fulfill two obligations: **קדושת השם** and **לימוד תורה**. **רש"י** further explains that a tradition began that Rabbis would deliver **קדיש דרבנן** on **שבת** which would then be followed by **לימוד תורה** and **קדושת השם** was fulfilled on **שבת**.

And so we have our first chronological clue. It is clear from the **גמרא** in **מסכת ברכות** that **חז"ל** determined that as a response to the destruction of the **בית המקדש**, there was a need to recite **קדושת השם**; in other words, to perform **קדושת השם** in that manner. They authored **קדיש** as the means to fulfill that requirement and they joined **קדיש** with **אמירת קדיש**. As a result, the custom to recite **קדיש דרבנן** was born. Why was **לימוד תורה** chosen as a means to exhibit **קדושת השם**? After surviving as great a tragedy as the destruction of the **בית המקדש**, a person demonstrates that he has not abandoned his faith by continuing his pursuit of knowledge of the **עולם של רבוננו** through **לימוד תורה**. Many of us witnessed that same exhibition of **קדושת השם** when our relatives who survived the Holocaust immediately returned to **לימוד תורה** at the end of the war. Why was **אנדתא** chosen? As **רש"י** stated: **כיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ**; because everyone, including unlearned people, can understand a lecture based on **אנדתא**. **לימוד תורה** only becomes **קדושת השם** when everyone participating understands what is being taught.

TRANSLATION OF SOURCES

'א תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג' עמ' א - It has been taught: R. Jose says, I was once travelling on the road, and I entered into one of the ruins of Jerusalem in order to pray. Eliyahu of blessed memory appeared and waited for me at the door until I finished my prayer. After I finished my prayer, he said to me: Peace be with you, my master! and I replied: Peace be with you, my master and teacher! And he said to me: My son, why did you go into this ruin? I replied: To pray. He said to me: You ought to have prayed on the road. I replied: I feared that passers-by might interrupt me. He said to me: You ought to have said an abbreviated prayer. I therefore learned three things from Eliyahu: One must not go into a ruin; one may say the prayer on the road; and if one does say his prayer on the road, he may recite an abbreviated prayer. Eliyahu further said to me: My son, what sound did you hear in this ruin? I replied: I heard a divine voice, cooing like a dove, and saying: Woe to the children, on account of whose sins I destroyed My house and burnt My temple and exiled them among the nations of the world! And Eliyahu further said to me: By your life and by your head! Not in this moment alone does G-d so exclaim, but three times each day does G-d exclaim like that! And more than that, whenever Jews go into the synagogues and schoolhouses and respond: May His great name be blessed! the Holy One, blessed be He, shakes His head and says: Happy is the King who is thus praised in this house! Woe to the Father who had to banish his children, and woe to the children who had to be banished from the table of their Father!

'א תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' עמ' א - Raba said: And the curse of each day is severer than that of the preceding, as it is stated: In the morning you shall say: Would G-d it were evening! and at evening you shall say: Would G-d it were morning. Which morning would they long for? If I say the morning of tomorrow, nobody knows what it will be. Therefore it must be the morning which had gone. How, in that case, can the world endure? Through the Kaddish recited after the Scriptural reading, and the response of "May His great Name be blessed" which is uttered in the Kaddish after studying Aggadah; as it is stated: A land of thick darkness, as darkness itself, a land of the shadow of death, without any order. Hence if there are Scriptural readings, the readings bring light to the thick darkness.

'א תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מט' עמ' א - רש"י - The words of the Kedusha found in the prayer of OOVah L'Tzion. That prayer was authored so that Jews would learn at least some Torah each day by reciting the words of Kedusha and their Aramaic translation by which they are learning. It was translated into Aramaic so that both learned and unlearned people could understand the verses. By reading the Hebrew and Aramaic translations, individuals fulfill two requirements: to sanctify G-d's name and to learn Torah, both of which are dear to G-d. In a similar manner, we recite the words Y'Hai Shmei Rabbah M'Vorach after hearing a talk on Aggaditah that a teacher customarily teaches publicly on

Shabbat. People would congregate in synagogues in order to hear words of Torah because it was not a work day. By hearing Torah and answering Y'Hai Shmai Rabbah, the congregants also fulfilled the obligation of sanctifying G-d's name and learning Torah.

'מדרש משלי פרק יד' סימן ג'-Rabbi Yishmael said: at the moment that Jews are gathered together in synagogue and hear the Wise Man teach Aggadita and then follow the period of learning with the words: Y'Hai Shmai Rabbah, at that moment G-d is happy and his prestige grows in His World. He says to his Ministering Angels: come and see this nation that I created in my world how much they praise me. At that moment, G-d is enwrapped in honor. That is why the verse says: In a large crowd, G-d's prestige grows.

SUPPLEMENT

שאלת שלמה חלק א', יט'.

שאלה: האם יש לומר קדיש דרבנן אפילו אם אין יתום בבית הכנסת אשר מוטל עליו "חיוב"?

תשובה:

(1) בגמרא נאמר: "עלמא אמאי קא מקיים? אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבה דאגדתא" (סוטה מט א). זאת אומרת: על מה העולם קיים – מכיוון שמאז חורבן בית המקדש, כל יום ויום מרובה קללתו מחברו, מה נותן זכות קיום לעולם? – על סדר אמירת הקדושה, וכן אמירת "יהא שמיה רבא" של קדיש אשר אחרי לימוד תורה ובייחוד אנדה. רש"י מסביר שהוא מפני שיש כאן מעלה כפולה: לימוד תורה וקידוש השם. לימוד תורה, אף על פי שהוא מועט וקצר, מכל מקום הוא מקיף את כל חלקי האומה, ובייחוד מפני שלימוד זה נעשה ברבים. וכן קדושת השם שמוזכרת בעצם המילים.

(2) לכן, אחרי כל לימוד שנעשה ברבים יש לומר קדיש דרבנן, בין שהלימוד נעשה בבית המדרש, בין בבית הכנסת, בין בכל מקום. וכן יש לאומרו אחרי קטעי לימוד שמשובצים בתוך התפילה, כגון אחרי פרקי לימוד ואמירת קרבנות כל בוקר לפני פסוקי דזמרה, או אחרי "אין כאלהינו", או אחרי "במה מדליקין".

(3) אם יש בבית הכנסת יתום אשר מוטל עליו "חיוב", יש לו הזכות לומר קדיש דרבנן, אבל אם אין "חיוב" יאמר אדם אחר.

(4) יש להוסיף שכל אדם רשאי לומר קדיש זה ואפילו יש לו הורים. לא כן לגבי הקדיש שאחרי "עלינו", למשל. לאמתו של דבר, גם קדיש זה אינו שייך ליתום, וגם אם אין יתום יש לאומרו (שו"ע קלב', ב'), כי לעולם יש לומר קדיש אחרי פסוקים שנאמרו ברבים ונתקדש בהם שם ד' ברבים, אבל מכיוון שעל פי רוב קדיש זה נאמר על ידי יתום, לפעמים ההורים מקפידים שבנם לא יגיד. לכן מי שאינו יתום ורוצה לומר קדיש זה, צריך לבקש רשות מן ההורים (שם). אבל קדיש דרבנן אינו מיוחד ליתומים, ולכן אין צורך בבקשת רשות ההורים.

(5) ומכיוון שקדיש זה נקרא קדיש דאגדתא ונאמר אחרי לימוד אנדה, לכן אם לא היה בלימוד אנדה, מוסיפים מימרה אחת של אנדה כגון "רצה הקב"ה לזכות את ישראל", או

"תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם".

סיכום:

אפילו אין "חיוב" בבית הכנסת, יש לומר קדיש דרבנן אחרי אמירת הקרבנות, "אין כאלקיננו", "במה מדליקין" וכן אחרי כל לימוד שנעשה בכל מקום ברבים (ועיינן לעיל סי' יח ובתוספת).

שאלת שלמה חלק ח' – ט'. אמירת קדיש

שאלה:

1. אני אבל ואומר קדיש. קשה לי לכוון ב"יתגדל ויתקדש שמייה רבא" כי אני לא יודע מה בדיוק לכוון, כיוון שזוהי אמירה כללית מאוד ולא מפורט איך יתגדל ויתקדש שמו הגדול, וכדי לכוון בדבר כזה צריך לכאורה ציור שייתפס בעולם הזה אחרת זה מרחף. אם כן – מה לכוון?

2. אנחנו נוהגים לחלק את הקדישים בין האבלים. מובן לי יתרון המנהג וטוב בעבורי מנהג זה, אך איך זה מסתדר עם חובת האבל לומר בשחרית למשל, חמישה קדישים?

תשובה:

1. כל מטרת בריאת העולמים היא שיהיה קידוש השם בתחתיות הארץ. "השמים מספרים כבודו וכל הארץ מלאה חסדו". כבוד ד' מתגלה בכל צמת, בכל פרח ובכל אטום, ומעל הכל על ידי האדם. שאיפתנו העליונה היא ששם ד' יתקדש בעולם. תפילת יתגדל אינה בשבילנו, להנאתנו, לצורכנו, אלא כולה לשם שמים, כולה אידאליסטית.

עכשיו לצערנו יש בעולם הרבה חילול השם, הרבה עיכובים להופעת האור, אך אנו יודעים שלאט לאט האור בוקע בעולם, ו"ארח צדיקים כאור נגה הולך ואור עד נכון היום" (משלי ד', יח'), ולא מצד ההווה אנו דנים, אלא מצד העתיד שיתגדל ויתקדש שמו הגדול, והוא הולך ומתקדש על ידי מעשינו, לימודנו, תפילותינו. ואף כל תפילותינו אינן למעננו אלא למען יתגדל ויתקדש שמייה רבא.

2. אין זה דין גמור שהאבל יאמר חמישה קדישים בשחרית, אלא מנהג בעלמא שמקורו אינו ברור. כנראה הכוונה לחמשת הקדישים הנאמרים אחר רבי ישמעאל אומר, אחרי מזמור שיר הנוכת הבית (לנוסח אשכנז), אחרי עלינו, אחרי שיר של יום ואחרי אין כאלוהינו. וכן

תפלה AS PART OF קדיש

The גמרא does not identify קדיש as an integral part of תפלה nor does the גמרא indicate where in תפלה, קדיש should be said. What we learn in 'א' עמ' דף ג' עמ' א' is that תשובה should be recited three times a day. The following anonymous תשובה, written during the period of the Gaonim and made available only recently, provides some help in unravelling the mystery behind the inclusion of קדיש within תפלה.

תשובות הגאונים החדשות – עמנואל (אופק) סימן לה' – תשנח – תשס. ועל מעשה הקדיש אשר שאלת לא נמצא בידינו עליו דבר מבורר היטב מן הראשונים, אך סמכוהו האחרונים על הפסוק הזה (ויקרא כב', לב') ונקדשתי בתוך בני ישראל; ועל מה שאמרו רבותינו במדרשו (ברכות כא', ב') כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מן הדברים הללו יוצא להם שאם נתקבצו עשרה בני אדם לדבר מצוה בין בתפלה בין בתלמוד תורה צריכין לקדש. לכך אחר פסוקי דזמרה וסמוך לברוך הבוחר בשיר ובזמרה חי העולמים יקדישו פעם אחת, לפי שכבר סיימו את המצוה של פסוקי דזמרה ועכשו יתחיל באחרת שהיא ק"ש בברכותיה לפניה ולאחריה; ושמא יפסקו בין מצות ק"ש לפסוק צדקה או לדבר אחר, או שמא יעכב עליהם מעכב מלקרות ק"ש ויצאו בלא קדיש, לכך נתקן הקדיש אחר פסוקי דזמרה. וקדיש יאמרו אחר כל סיום י"ח, שגם היא מצוה בפני עצמה ואינה מתחברת עם מה שיאמר אחריה. וקדיש אחר יאמרו אחר ספר תורה, מפני שקריאת התורה בציבור בעשרה. וקדיש אחר סדר קדושה, מפני שהוא גם הוא מצוה בפני עצמה והוא דבר שבקדושה ולא יפחות מעשרה. וקדיש אחר המזמור או אחר הפרק או אחר המשנה או אחר ההגדה שרגילין לקרות במקצת מקומות אחר התפלה כאשר אנו אומרים להלאה (סוטה מט', א') אלא עלמא אמאי מקיים אקידושא דסדרא ואיהא שמיה רבה מברך דאגדתא. וקדיש של אחר אשרי במנחה מפני שהיא מצוה בפני עצמה דא"ר (ברכות ד', ב') אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא. ולאחר ברכות של קרית שמע של ערבית מפני שתפלת ערבית רשות (עיין ברכות כז', ב') ושמא יצא אדם מן הכנסת אחר דגמרו את הברכות של אמת ואמונה ולא יתפלל שמונה עשרה ונמצא יוצא בלא קדיש.

In this תשובה, we learn an important fact about קדיש as a דבר שבקדושה. But first, let us review the third משנה in the third פרק of מסכת מגילה, the source for what requires a אין פורסין על שמע, ואין עוברין לפני התיבה, ואין נושאין את כפיהם, מנין

ואין קורין בתורה, ואין מפטירין בנביא, ואין עושין מעמד ומושב, ואין אומרים ברכת אבלים ותנחומי אבלים, וברכת התנים, ואין מזמנין בשם פחות מעשרה, ובקרקעות – תשעה וכהן, ואדם כיוצא בהן.

You may be tempted to ask why קדיש is not listed in the משנה as an act that requires a מניין. After studying the above תשובה, the answer is obvious. קדיש is not like קריאת התורה or נשיאת כפיים. There is no independent requirement that ten men congregate for the purpose of reciting קדיש as they are required to do in order to hear קריאת התורה. It is only when ten men join together and perform a מצוה that the performance of the מצוה triggers the need to recite קדיש. And the need to recite קדיש in those circumstances is so great that חז"ל mandated that קדיש be recited several times during תפלה so that if someone comes late or needs to leave before the completion of the תפלה, he will not miss hearing at least one קדיש.

The point is brought home when in his תשובה, the anonymous גאון challenges himself.

וצדוק הדין מצוה שחייבין הצבור כדאמרי' (מגילה ג', ב') מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה, וצריכין לקדש עליה. ומקצת הגאונים אמרו שאין ראוי לומר קדיש אחר צדוק הדין עד שיאמרו הקדיש אלא על דבר שהוא מענין המצוה. וגאונים אחרים אמרו שאין שם הפסקה שהקבורה מן המצוה היא. ואם יש את נפשך לומר למה לא יאמרו קדיש בהכנסת כלה לחופה שהיא מצוה והיא בעשרה? אי אפשר לומר כן, שהרי הצבור אינם באים אלא לכבוד בעלמא ואינם אומרים מאומה ועל מה יקדשו, שהרי אין הקדוש בלא שום אמירה של מצוה או של שבת.

There is a Midrashic source that is a basis for reciting קדיש seven times a day.

מדרש תהלים פרק ו' סימן א' – למנצח על השמינית. זהו שאמר הכתוב שבע ביום הללתיך (תהלים קיט, קסד), אמר ר' יהושע בן לוי אלו שבע מצות שבקריאת שמע, יוצר, ואהבה רבה, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, אמת ויציב, וגאל ישראל, ולפי שאין מצות ציצית בערבית, מוסיפין פורס סכת שלום בשבת ויום טוב, ובחול שומר עמו ישראל. ד"א שבע ביום הללתיך. כנגד שבע חתימות של ק"ש שחרית וערבית דתנן בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב שתים לפניה ושתים לאחריה, הרי שבע. דבר אחר כנגד שבע פעמים ששליח צבור אומר קדיש בכל יום. ד"א שבע ביום הללתיך, אמר ר' אבין אלו שבע מצות שאדם עושה בכל יום, ב' פעמים קריאת שמע, ושמונה עשרה ג' פעמים, וברכת המזון ב' פעמים בכל יום שחרית וערבית, הרי שבע.

The seven times that we recite קדיש during the course of תפלה each day include: תפלת אשרי and after תפלת מנחה; ובא לציון and after תחנון; ברכו - שחרית and תפלת מעריב and תחנון.

TRANSLATION OF SOURCES

Concerning the origin of Kaddish that you asked, we can not find a clear and definitive source from our ancestors but those who followed them based their recitation of it upon this verse (Leviticus 22, 32) And I will be sanctified within the people of Israel and upon what our Rabbinic leaders expounded from the verse that any prayer that sanctifies the name of G-d must be recited only in a group of ten men. From this we can learn that when ten men congregate to perform a mitzvah whether it be for prayer or for the study of Torah, they must recite a prayer in which they sanctify the name of G-d. As a result, after reciting the first part of the morning prayer, Pseukei D'Zimra, after the bracha in Yishtabach, they should recite Kaddish because they have completed the mitzvah of reciting Pseukei D'Zimra and they are about to begin a different mitzvah, Kriyat Shma and its blessings before and after. Perhaps they will interrupt the services after Pseukei D'Zimra in order to perform charity or for some other reason or perhaps some other event occurs that causes the group to disband and the group does not recite Kriyat Shma that day; it could occur that they would not recite Kaddish that morning. It is for that reason that they recite Kaddish after Pseukei D'Zimra. And they should recite Kaddish after Shmona Esrei because it too is its own mitzvah and it is not connected with that which is recited after it. And another Kaddish should be recited after the Torah Reading because in order to read from the Torah, ten men must congregate together. And another Kaddish after reciting the Kedusha in OO"Vah L'Tzion because it too is a mitzvah unto itself and it is a Matter of Sanctity and requires that ten men be present. And another Kaddish after reciting a chapter of Tehillim, or after a chapter, or after studying a Mishna or after studying Aggadita that some regularly read after the morning prayer as we studied in Tractate Sotah, page 49 side 1, for what reason does G-d permit the world to continue to exist? because of the kedusha in OO"Vah L'Tzion and the recitation of "Yihai Shmai Rabbah" after hearing a talk on Aggadita. And then Kaddish after reciting Ashrei in the Mincha Prayer because reciting Ashrei is an independent mitzvah as it was taught in Tractate Brachot, page 4, side 2, Rav Abinah said: whoever recites Ashrei every day is promised a place in the Next World. And we recite Kaddish after reciting the blessings of Kriyat Shma in the Evening Prayer because the Evening Prayer is optional and perhaps someone will leave the group after the blessings of Kriyat Shma and skip Shmona Esrei and then miss hearing Kaddish.

We do not Porais on Shma, and we do not pray with a leader, and the Kohanim do not bless the people, and we do not read from the Torah, and we do not read from the Prophets, and we do not make standing and sitting tributes at a funeral, nor the mourners blessing nor the mourners

consolations, nor the wedding blessings, nor do we mention G-d's name in the invitation to recite grace after meals with less than ten men. In the appraisal of lands, nine men and a Kohain are required and the appraisal of a human is the same.

תשובות הגאונים החדשות-The prayer "Tzadok Hadin" that is recited at burial is a mitzvah that falls upon the community as it is written in Tractate Megilah, page 3, side 2, that one must take time away from learning Torah to accompany the corpse to the cemetery and to accompany a bride to her wedding, and it is necessary to say Kaddish at the burial. A minority of Gaonim hold that one should not recite Kaddish at a burial after reciting Tzodak Hadin until it is time to recite Kaddish because another mitzvah was performed (i.e. learning Torah). Other Gaonim hold that the burial itself is the mitzvah that triggers the recitation of Kaddish. Perhaps you are troubled by the question: why do we not also say Kaddish at a wedding since a wedding is a mitzvah that requires the presence of ten men? It is not appropriate to recite Kaddish at a wedding because the congregation is coming only to honor the couple; they do not say a word nor perform any act, so for what reason should those present say Kaddish. Kaddish is not recited unless those present have said some words that are part of a mitzvah or are words of praise.

מדרש תהלים פרק ו' סימן א'—למנצה על השמינית-This is the meaning of the verse (Psalms 119, 164) Seven times a day I will praise you. Rabbi Joshua the son of Levi said: these are the seven mitzvot that are involved in Kriyat Shma: Yotzair, Ahava Rabba, Shma, V'Haya, V'Yomer, Emet V'Yatziv and V'Gaal Yisroel. Because there is not mitzvah of tzitzit in the night, we add the blessing "Porais Seukat Shalom" on Shabbat and Yom Tov and the blessing of "Shomer Yisroel L'Aad" on weekdays. Another interpretation: the number seven represents the seven blessings of Kriyat Shma, morning and night as we learned: in the morning we recite two blessings before Kriyat Shma and one after; in the night, two blessings before and two blessings after, making a total of seven. Another interpretation: seven represents the seven times a day that the Schaliach Tzibbur recites Kaddish. Another interpretation: the number seven represents the seven mitzvot that a person must perform each day: twice a day he recites Kriyat Shma; three times a day he recites Shmona Esrei and two times a day he recites the Grace After Meals.

SUPPLEMENT

מדרשים על קדיש מסדר רב עמרם גאון

סדר רב עמרם גאון קדיש של יחיד – לעתיד לבא מגלה הקב"ה טעמי תורה לישראל. מפני מה איסור שתי אחיות, מפני מה בשר בחלב, מפני מה בשר חזיר, מפני מה כלאים.

לאחר שמגלה להם טעמי תורה אומר להם לצדיקים הכנסו לגן עדן ואכלו סעודה המתוקנת לכם ושתו יין המשומר בענביו מששת ימי בראשית. אמרו לפניו רבוננו של עולם כלום יש סעודה שאין בעלה שרוי בתוכה, אבל אם רצונך תשרה שכינתך בינותינו, מיד אומר דוד לפני הקב"ה רבוננו של עולם עשה עמנו טובה ושב אתנו.

באותה שעה שומע הקב"ה לדוד שנאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני (ישעיה נ"ח, ט'). מיד נכנס הקב"ה. ודוד וכל הצדיקים עומדים על כסאותם והקב"ה יושב על כסא כבוד שלו ודוד יושב כנגדו על כסא המוכן לו שנאמר וכסאו כשמש נגדי (תהלים פ"ט, ל"ז). וכל הצדיקים יושבים על כסאותם ואוכלין ושמחים, ושותין כשלשה כוסות מיין עסיס, שנאמר אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני (שיר השירים ח', ב'). ומוזגין להם כוס של ברכה, וכוס של ברכה הוי מאתים ועשרים ואחד לוג, שנאמר תערוך לפני שלחן נגד צוררי דשנת בשמן ראשי כוסי רויה (תהלים כ"ג, ה'). רוי"ה בגימטריא הכי הוי.

לאחר שאוכלין ושותין אומר מי יברך. אומר לאברהם טול אתה וברך שאתה אב העולם. אומר להם איני מברך, שיצא ממני זרע שהכעים לפני הקב"ה. אומר ליצחק טול אתה וברך, שנעקדת על גבי המזבח. אומר להם איני מברך, שיצא ממני זרע שהחריבו ביתו של הקב"ה. אומר ליעקב טול אתה וברך, שמטתך שלימה לפני המקום. אומר להם איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידה תורה לאסרן שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח לצרור. אומר למשה טול אתה וברך, שקבלת את התורה וקיימת אותה. אומר להם איני מברך, שלא זכיתי לכנוס לא"י. אומר ליהושע טול אתה וברך, שהכנסת לישראל לארץ וקיימת את התורה. אומר להם איני מברך, שלא זכיתי לבן. אומר לדוד טול אתה וברך, שאתה נעים זמירות ישראל ואתה נשיא להם שנאמר ועבדי דוד נשיא להם לעולם (יחזקאל ל"ד, כ"ה).

והוא אומר להם אני אברך ולי נאה לברך, שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קט"ז, י"ג).

לאחר שאוכלין ושותין ומברכין, מביא הקב"ה את התורה ומניחה בחיקו ועוסק בה בטומאה ובטהרה, באיסור ובהיתר בהלכות ובאגדות, ואומר דוד שירה לפני הקב"ה. ועונין אחריו הצדיקים אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך מתוך גן עדן, ופושעי ישראל עונין אמן מתוך גיהנם. מיד אומר הקב"ה למלאכים מי הם אלו שעונין אמן מתוך גיהנם. אומר לפניו רבונו של עולם הללו פושעי ישראל, שאעפ"י שהם בצרה גדולה מתחזקים ואומרים לפניך אמן, מיד אומר הקב"ה למלאכים פתחו להן שערי גן עדן ויבואו ויזמרו לפני שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים (ישעיה כ"ו, ב) אל תקרא שומר אמונים אלא שאומר אמנים.

סדר רב עמרם גאון ק"ש וברכותיה-ומקמי דלימא ברכו פתח הכי: יתגדל ויתקדש שמייה רבא, אמן. בעלמא די ברא כרעותיה... אמר ר' ישמעאל סח לי ססגניר שר הפנים, ידידי, שב בחיקי ואגיד לך מה תהא לישראל. וישבתי בחיקו והיה מסתכל בי ובוכה והיו דמעות זולגות מעיניו ויורדות עלי. ואמרתי לו הדר זיוי, מפני מה אתה בוכה. אמר לי בוא ואכניסך ואודיעך מה נגנזו להם לישראל עם קדושים. תפשני בידי והכניסני לחדרי חדרים ולגנזי גנזים ולאוצרות, נטל הפנקסין ופתח והראני אגרות כתובות מצרות משונות זו מזו. אמרתי לו הדר זיוי, הללו למי. אמר לי, לישראל. אמרתי לו, ויכולין ישראל לעמוד בהן. אמר לי בוא למחר ואראך צרות משונות מן הראשונות למחר הכניסני לחדרי חדרים והראני אשר לשבי לשבי ואשר לרעב לרעב ואשר לבזה לבזה. אמרתי לו וכי ישראל בלבד חטאו. אמר לי בכל יום מתחדשות עליהם גזירות קשות מאלו, וכיון שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין אמן יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. אין מניחין אותן לצאת מחדרי חדרים.

מי לא יאדיר למלך האדיר, מי לא יברך למלך המבורך. מי לא ירומם למלך המרומם. מי לא יהדר למלך המהודר, מי לא ימליך למלך המלכים. מי לא ישבח למלך המשובח, מי לא יקדיש למלך המקודש. יתקדש שמו לעד ולנצח, שבכל יום גבורות ונפלאות מתרגשות מלפני הב"ה מעולות ומשונות זו מזו ושמה בנו בעת תפלת בניו, הא למדת כמה גדול כח הקדיש שמעכב הצרות ומשמח הקב"ה. ואומר: ברכו...

PART 1-קדיש יתום

Neither the גמרא nor the early סידורים such as גאון עמרם include any reference to קדיש יתום. The תשובה of the anonymous גאון that we quoted last week might lead one to believe that the route to the source for קדיש יתום begins with the קדיש that is recited at קבורת המת. But the words of רבן של רבינו הרמב"ן the יהודה בר יקר halt any progress we could possibly make by following that route.

והקדיש שהורגלו העם לאומרו אחר שנקבר נראה לי שהיו דורשין על קברי החכמים רמו שעשו למשה ולחזקיה ולרבי כמו שמצינו בכתובות. ואחר הדרש שאומרים לעולם קדיש לפי שיש שם פסוקים ודברי שבח להקדוש ברוך הוא וכתוב יערף כמטר לקחי וגו' כי שם ה' אקרא, ועכשו נמי שאין אומרים דרש על קבר המת לא רצו לבטל הקדיש ואומרים פסוק אחד לכל הפחות כגון בלע המות גו' והוא רחום וגו'.

קדיש disagrees with the anonymous גאון as to the reason for reciting קדיש at a burial. According to רבנו יהודה בר יקר, the recital of קדיש at a burial is prompted by the דברי תורה that are delivered and not because ten men participate in the מצוה of burial. But whether the recital of קדיש at a burial is prompted by the performance of a מצוה or by reciting דברי תורה, neither is the reason that we recite קדיש יתום where we recite קדיש יתום during תפלה.

In the sources that discuss קדיש יתום, we find a reference to a מעשה ברבי עקיבא. Here are two versions of the מעשה; one from מחזור ויטרי and one from מסכת כלה רבתי.

מחזור ויטרי סימן קמד-הא לך סדר מוצאי שבתות: נמצא בספרי' הפנימי'. ת': מעשה בר' עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות בדרך, ופגע באדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם והיה טעון משאוי גדול של קוצים על ראשו. כסבור עליו ר' עקיבא שהוא חי והיה רץ כסוס. גזר עליו ר' עקיבא והעמידו. אמר לו: מה לאותו האיש לעשות עבודה קשה כזאת. אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך, אני אפדה אותך מידו. ואם עני עתה ובני אדם באים עליך בעקיפין, אני מעשיר אותך. אמר לו: בבקשה ממך אל תעכביני שמא ירגזו בי הממונין עלי. אמר לו: מה זו ומה מעשיך. אמר לו: אותו האיש מת. ובכל יום שולחים אותי לחטוב עצים. אמר לו: בני מה היה מלאכתך בעולם שבאתה ממנו. אמר לו גבאי המכס הייתי. והייתי נושא פנים לעשירים והורג את העניים. אמר לו כלום שמעת מאותם הממונין עליך לפורענות איזו דבר שיש לו תקנה. אמר: בבקשה ממך אל תעכביני שמא ירגזו עלי בעלי פורענות שאותו האיש אין לו תקנה. אלא שמעתי מהם דבר שלא היה יכול להיות. שאלמלא היה לו לעני זה בן שהוא עומד בקהל ואומר ברכו את ה' המבורך והם עונין אחריו. ויהא שמיה רבה מברך מיד מתירין אותו מן הפורענות. ואותו האיש לא היה לו בן מעולם. והניח את אשתו מעוברת.

ואיני יודע אם ילדה זכר. ואם ילדה זכר מי מלמדו תורה שאין לאותו האיש אוהב מעולם. מיד קיבל עליו ר' עקיבא לילך לחפש אם הוליד לו בן זכר כדי ללמדו תורה ויעמידנו לפני הציבור. אמר לו מה שמך. אמר לו עקיבא. ושם אשתך. אמר לו שושניבא. ושם עירך לודקיא. מיד נצטער ר' עקיבא צער גדול והלך ושאל עליו. כיון שבא לאותו מקום שאל עליו. אמרו לו ישחקו עצמותיו של אותו האיש. שאל על אשתו. אמרו לו ימחה זכרה מן העולם. שאל על בנו. אמרו לו הרי ערל הוא. אפילו מצות מילה לא עיסקנו בו. מיד מלו ר' עקיבא והושיבו בספר לפניו ולא היה מקבל התורה עד שישב מ' יום בתענית. יצתה בת קול ואמרה לו לזה אתה מתענה. אמר לפניו רבוננו של עולם והלא לפניך ערכתי אותנו. מיד פתח הק' את לבו ולמדו תורה, וק"ש וברכת המזון. והעמידו לפני הקהל ואומר ברכו. והם ענו אחריו ברוך ה' המבורך. באותה שעה התירו אותו מן הפורענות. מיד בא אותו האיש לר' עקיבא בחלום. ואמר יהי רצון מלפניך הקב"ה שתנוח דעתך בגן עדן שהצלת אותי מדינה של גהינם. מיד פתח ר' עקיבא ואמר (תהלים קלה) ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור. ועל בן נהגו לעבור לפני התיבה במוצאי שבת אדם שאין לו אב או אם לומר ברכו או קדיש.

מסכת כלה רבתי-פרק ב', הלכה ט' – ברייתא] קטנים מקבלים פני שכינה שנאמר זרע יעבדנו יסופר לה' לדור: [גמ'] איבעיא להו מכפרין עון אבות או לא? ת"ש דר' עקיבא נפק (passed) לההוא אתרא (place) אשכחיה לההוא גברא דהוי דרי (carrying) טונא (bundle) אכתפיה ולא הוה מצי לסגויי (progress) ביה והוה צוח (complain) ומתאנה א"ל מאי עבידתיך א"ל לא שבקנא (pass over) איסורא דלא עבידנא בההיא עלמא ועכשיו איכא נטורין (watchmen) עילוון ולא שבקיין לי דינוח. א"ל רבי עקיבא: שבקת ברא א"ל בחייך לא תשלין דדחילנא (fear) ממלאכי דמחו לי בפולסי (arrows) דנורא (fire) ואמריין לי אמאי לא תיתי בפריע (quickly) א"ל אימא ליה דקא ניהותך (rest) א"ל שבקית אתתא (wife) מעברתא (pregnant). אזל ר' עקיבא עאל לההיא מדינתא. אמר להו: בריה דפלוני היכא? אמרו ליה: יעקר זכרו דההוא שחיק (laughing) עצמות. א"ל אמאי אמרו ליה? ההוא לסטים אכל אינשי ומצער בריתא ולא עוד אלא שבא על נערה המאורסה ביום הכפורים. אזל לביתה, אשכח אתתיה מעוברתא. נטרה (waited) עד דילדה, אזל מהליה; לכי גדל, אוקמי' בבי כנישתא לברוכי בקהלא. לימים אזל ר' עקיבא לההוא אתרא איתחזי ליה. א"ל תנוח דעתך שהנחת את דעתי.

The **מעשה ברבי עקיבא** is often repeated as it is found in the **מחזור ויטרי**. The story clearly provides the basis for the custom that an **אבל** should be the **שליח ציבור** but that custom does not lead to the practice for an individual to say **קדיש** when he is not the **שליח ציבור**. Perhaps the focus should be on the question that introduces the **מעשה ברבי עקיבא**. Perhaps the answer to that question leads to the basis for instituting the practice of reciting **קדיש יתום**.

TRANSLATION OF SOURCES

רבינו יהודה בר יקר -The Kaddish that the community is accustomed to recite after a burial appears to me to have become a practice because of the words of Torah that they would expound as was done at the time of the burial of Moshe, Chizkiahu and Rebbe as we learned in Tractate Ketuboth. After Torah learning it is our practice to recite Kaddish because it involves verses of Torah and words of praise to G-d as it is written: (Duetoronomy 32, 2-3) My doctrine shall drop as the rain, my speech shall distil as the dew, as the small rain upon the tender herb and as the showers upon the grass; Because I will proclaim the name of the Lord; ascribe greatness to our God. Although we no longer have the custom to expound upon words of Torah at a burial, we did not want to abandon the practice of reciting Kaddish so we still recite at least one verse: such as (Isiah 25, 8): He will destroy death for ever; and (Psalms 78, 38) He the merciful one is forgiving of iniquity.

מהזור ויטרי סימן קמד -There is a story about an event that occurred to Rabbi Akiva who was walking on the road by a cemetery. He noticed a man in the cemetery who was naked and black as coal. The man was carrying a large bundle of thorns on his head. Rabbi Akiva believed that the man was alive and that he was running quickly like a horse. Rabbi Akiva commanded the man to stop and the man stopped. R. Akiva said to him: why are you doing such hard work. If you are a slave and your master makes you work so hard, I will redeem you from him immediately; if you are poor and people are coming after you in a tricky manner, I will make you rich. The man responded: please do not hold me back from my work. I will anger those who are supervising me. Said R. Akiva: what is all this and what is your work? The man said: I am deceased. Each day they send me out to collect wood. Said R. Akiva: What was your occupation in the world from which you came? The man answered: I was a tax collector. I would favor the rich and kill the poor. Said R. Akiva: have you not heard from those who are oppressing you of a way to be relieved of your punishment? Said the man: Please do not hold me up any longer. You are causing my supervisors to get angrier at me and I am one who can never qualify for relief. I have heard them say: if only this poor man had a son who could stand up in a congregation of people and say: Borchu et Hashem Hamivorach and the congregation answers: Yihai Shmai Rabbah M'Vorach, this man would be relieved of his oppression. And this man did not have a son while he was alive. But he did leave a pregnant wife. And he did not know if she gave birth to a son. And even if she did give birth to a son, he did not know whether she taught him Torah because this man left noone in the world who liked him. Immediately, R. Akiva accepted upon himself the responsibility to search and to learn if a son was born and to then teach the son Torah and then put the son in front of the congregation. R. Akiva asked him: what is your name. He responded: Akiva. And what was your wife's name? Shoshniva. And the name of his city was Ludkia. Immediately R. Akiva experienced a horrible fear but still went to the city and inquired about the man and

his family. When he reached the city, he asked about the man. The residents responded: may his bones shake. R. Akiva asked about the man's wife. The residents answered: may her name be erased from memory. R. Akiva asked about the child. The residents said that he was never circumcised. The family was not even interested in the mitzvah of milah. Immediately R. Akiva circumcised the boy and then started teaching the boy Torah but the boy could not absorb any of it. It was not until R. Akiva fasted for 40 days that the boy started to grasp any of the Torah learning. And then a voice came from heaven and asked R. Akiva: for this type of person you fasted? R. Akiva answered: G-d, did I not straighten him out so that he may serve you. Immediately G-d opened the boy's heart and the boy began to understand the Torah learning. He then learned Kriyat Shma and Birchat Hamazon. R. Akiva then arranged for the boy to stand in front of the congregation and the boy cried out: Borchu. And they answered him: Baruch Hashem Hamivorach. At that moment the deceased man was released from his punishment. The decedent immediately appeared to R. Akiva in a dream and said: may it be His will that your soul rest in Gan Eden in honor of the fact that you saved me from the judgment of Hell. R. Akiva then began to expound upon the Torah: (Psalms 135) G-d, Your name is forever; G-d you will be remembered from generation to generation. Based on this story, it became a custom that the person to lead the services on Motzei Shabbat was someone whose father or mother had died in order that they could say Barchu or Kaddish.

מִיְמֵי מִסְכַּת כְּלָה רַבִּי-פְּרָק ב', הַלְכָה ט'
(Baraita) Minors may experience the presence of the Shechina as the verse states: (Psalms 22, 31) Their seed shall serve him; it shall be told of the Lord to the coming generation. Gemara) A question was asked: can children cause their parents' sins to be forgiven. Come and learn: R. Akiva passed this place. He found a man who was carrying a bundle on his shoulders and was not making any headway and was complaining and groaning. R. Akiva asked him: what caused this to happen to you? The man answered: there was no prohibition that I did not violate while I was alive. Now there are those who watch me all the time who do not allow me to rest. R. Akiva asked him: did you leave a son? He answered: do not ask me questions. I fear that the angels who watch me will throw fiery arrows at me and ask me why I am not doing my work faster. R. Akiva said: tell them that you need to rest. He then answered R. Akiva's earlier question: I left a pregnant wife. R. Akiva went to this man's town and asked: the child of this man where is he? The residents responded: may that man's name be erased from memory and may his bones shake. R. Akiva inquired: Why do you say that? He was a member of a gang of robbers who attacked many people and caused much suffering. And not only that but he had relations with an engaged girl on Yom Kipper. R. Akiva went to the man's house and found his pregnant wife. R. Akiva waited until the woman gave birth. R. Akiva then circumcised the child. When the child became of age, R. Akiva arranged that the boy rise in front of the congregation and bless G-d. Some time thereafter, R. Akiva passed the same place and saw the same man. The man said to R. Akiva: may you have the same kind of peace of mind that you caused for me.

SUPPLEMENT

יחל ישראל – Rabbi Mayer Lau

סימן צ. נשים באמירת קדיש

שנינו במסכת כלה רבתי (פ"כ), מעשה ברבי עקיבא שראה אדם אחד שהיה ערום ושחור כפחם, והיה טוען על ראשו מטען עשרה טעונים, והיה ריץ כמרוצת הסוס. גזר עליו רבי עקיבא והעמידו, ואמר לאותו האיש, למה אתה עושה עבודה קשה כזאת, אם עבד אתה ואדונך עושה לך כך אני אפדה אותך מידו, ואם עני אתה אני מעשיר אותך. אמר לו, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עתה הממונים עלי. א"ל, מה זו ומה מעשיך. א"ל, אותה האיש מת הוא וכל יום ויום שולחים אותי לחטוב עצים ושורפים אותי בהם. א"ל, בני, מה היתה מלאכתך בעולם שבאת ממנו. א"ל, גבאי המס הייתי והייתי מראשי העם ונושא פנים לעשירים והורג עניים. א"ל, כלום שמעת מן הממונים עליך אם יש לך תקנה. א"ל, בבקשה ממך אל תעכבני שמא ירגזו עלי בעלי פורעניות, שאותו האיש אין לו תקנה, אלא ששמעתי מהם דבר שאינו יכול להיות, שאלמלא היה לו לזה בן שהוא עומד בקהל ואומר "ברכו" או "יתגדל" ועונים אחריו "יהא שמיה רבא מברך" מיד מתירים אותו מן הפורענות, ואותו האיש לא הניח בן בעולם ועזב אשתו מעוברת ואיני יודע אם תלד זכר מי מלמדו. אותה שעה קיבל עליו רבי עקיבא לילך ולחפש אם הוליד בן כדי שילמדו תורה ויעמידו לפני הציבור. ועיי"ש שמצאו ולימדו קריאת שמע וברכות, ומסיים שם שענה הקהל "יהא שמיה רבא" אותה שעה מיד התירו המת מן הפורענות. (ועיינ גם בזהר סוף פרשת "אחרי מות" שמביא מעשה זה).

והנה בבית-יוסף (יו"ד סי' שעו) הביא מעשה זה ולמד מכאן על החיוב לומר קדיש אחרי הנפטר. ויש לעיין האם זכות אמירת הקדיש היא רק של בן הנפטר או שגם הבת תוכל לומר קדיש אחר אביה, ויועיל לו הדבר.

ומצאנו שאלה זו בשו"ת חוות-יאיר (סי' רכב) הדין באחד שנפטר בלא בנים וציוה שיתפללו וילמדו עשרה אנשים בביתו ואח"כ תאמר הבת קדיש במשך השנה הראשונה. ומכריע החוות-יאיר שאף שאין לנו ראייה לסתור מעשה זה, שהרי מקור הקדיש הוא משום קידוש השם, ובזה גם נשים מצוות. ואף שהמעשה של רבי עקיבא היה בבן זכר מ"מ גם בת יכולה לקדש שם שמים ולגרום נחת רוח לאביה, מ"מ יש לחשוש שע"י כך ייחלשו מנהגי ישראל ועלול כל אחד לבנות במה לעצמו, ומכיוון שמצינו שאסרו חכמים ועשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, על-כן מוטל על כל אחד לשמור ולחזק מפני טעויות ואין לעקור את

המנהג שלא תאמר הבת קדיש.

וכן הביא התשובה-מאהבה (בשו"ת או"ח ה"ב סי' רכט אות י) שמצא מנהג יפה בעירו פראג שהיו יושבים זקנים בעזרת בית הכנסת ואומרים תהילים והיו באות בפניהם ילדות בנות חמש ושש שנתיתמו מהוריהן שלא היו להם בנים ואמרו לפניהם קדיש. ומסיים התשובה-מאהבה, ואינו נכון שתבוא אשה אפי' קטנה או גדולה לבית תפילת האנשים.

ומשמע מדבריו שאף שהילדות לא נכנסו לתוך בית הכנסת אפי"ה אסר עליהן לומר קדיש, אך האיסור הוא משום שלא נכון שתבאנה הילדות למקום תפילת אנשים, אבל בבית שפיר דמי. אך בהמשך דבריו הביא את החוות-יאיר שהבאנו שאסר גם בבית. והוסיף עליהם הבית-לחם-יהודה (יו"ד סי' שעו סק"ה) וכתב, כתב בספר חסידים אין לבת בקדיש לא דין ודת ואין זה אלא שטות כי הוא חוכא ואיטלולא. וכן הביא הבאר-היטב (או"ח סי' קלב סק"ה) בשם הכנסת-יחזקאל שאין לנשים בקדיש בכל ענין.

והנה בספר גשר-החיים כתב (בפ"ל ס"ח אות ה), ואם לא השאיר בן אלא בת, אם היא קטנה יש מקומות הרבה שמרשים לה לומר קדיש בבית הכנסת אחר עלינו ואחר שיר של יום או קודם ברוך שאמר, ויש מרשים לה לומר אפי' הקדיש אחר אין כאלוקינו, ויש מקומות שאין מרשים לה כלל לומר בבית הכנסת בלתי אם יש מנין בביתה תוכל לומר שם הקדיש, ובת גדולה לא מרשים בכל אופן לומר קדיש בבית הכנסת.

ומקור ההיתר הוא בשבות-יעקב (ח"ב יו"ד סי' צג), שכתב במי שלא הניח בנים אלא שתי בנות והתיר אחד מתלמידיו לבת קטנה לומר קדיש בביתה במנין, והסכים השבות-יעקב שאם היא כבר אומרת קדיש מהני ויש נחת לאביה מכך, אבל דוקא בבית ולא בבית הכנסת, והביאו השערי-תשובה (או"ח סי' קלב סק"ה).

ובשדי-חמד (מערכת אבילות סי' קס) כתב שמעשה בא לידו וכתב לאסור משום תשובת משנת-בנימין שסובר לאסור מפני שעלולים למעות ולחשוב שאפשר לצרף נשים למנין, וממילא עלולים לבוא לידי חילול השם. ואין לחשוש לדעת השבות-יעקב שהוא יחידי בענין זה אלא יש לאסור בכל ענין.

וכן כתב בשו"ת תורה-לשמה (סי' כז) שיש לחשוש ממכשול שאשה תכנס לבית הכנסת ותאמר קדיש גם בתוך התפילה. ועיין בחקרי-לב (או"ח סי' מה אות י) שכתב שאם קטן אומר קדיש, אף שאינו נכלל בציבור של עשרה מקדשי השם, מ"מ הנח להם לישראל

במנהג שנהגו ומוטב שיהיו שונגים. אבל באשה אין לומר הנח להם לישראל, שאין זה מנהג הגון משום צניעות.

ובמטה-אפרים (בדיני קדיש יתום שער ד אות ח) מחה כנגד מי שציוה לפני פטירתו שילמדו עשרה בביתו ותאמר הבת קדיש, ובודאי שיש לאסור אם תרצה לומר קדיש בתפילה, שהרי קול באשה ערוה וחלילה לה להשמיע קולה בין בבית הכנסת בין במנין בביתה. ואם תרצה לזכות את אביה תבוא לבית הכנסת ותענה אחר הקדישים שייאמרו שם בכוונה ויודע מחשבות יזכה אותה ואת אביה בזכות כוונותיה. (ועיין באלף-למטה אות ז שביאר שהקדיש נחשב כקול באשה ערוה, ובודאי בזמן הזה דשכיחא פריצותא, עיי"ש).

והנה יצא אחד מגאוני אמריקה הגאון ר' יוסף אליהו הנקין זצ"ל (בקובץ הפרדס, אדר תשכג) וחידש שמכיוון שאשה מצווה על קידוש השם, אם היא תעמוד בצניעות בעזרת הנשים בעת אמירת הקדיש בבית הכנסת, היא תוכל לומר קדיש בפני הנשים, ובוה אין קפידא של צניעות.

אלא שקשה להתיר עפ"י דבריו, דהרי בשו"ע (או"ח סי' נה) מבואר שאין אמירת קדיש בפחות מעשרה זכרים, וא"כ אין מנין זכרים לקדיש שלה. ואין לומר שהיא מצטרפת למנין שבבית הכנסת, שהרי כתב ערוך-השלחן (שם ס"כ) שכיוון שלעזרת הנשים יש מחיצה גמורה חשיב כשתי רשויות ואינן מצטרפות להשלים מנין, וא"כ אמירת הקדיש אינה במנין.

ולהלכה נראה שאין לסמוך על היתרו של הגר"א הנקין, ובמיוחד בימינו יש לחשוש לסברת החוות-יאיר והמשנת-בנימין שעלולים לבוא מתקנים למיניהם וילמדו מכאן להתיר לנשים לעבור לפני התיבה ועלולה לצאת תקלה מתחת ידינו, על כן אין להתיר לנשים לומר קדיש בכל אופן.

ולתוספת ביאור יש מקום להביא את דברי הראשון לציון הגרב"צ עוזיאל זצ"ל (בספרו משפטי-עוזיאל תנינא סי' יג, והובאו הדברים בספר פסקי-עוזיאל סי' ג) שנותן טעם לפסק זה, וזה לשונו:

מתוך דברי הראשונים במדרשיהם וחידושיהם, רזי תורה והלכותיה מתברר שכל ענין הקדיש הוא קבלה מדברי רז"ל, וכיוון שכך אין לנו להוסיף על דבריהם ולחדש סברות מדעתנו בדרוש טעמי הקבלה, כי אף למאן דדריש טעמא דקרא לא דריש טעמי הקבלה, שכל עצמה וקדושתה היא הרזיות והמסתורין שבה שאין שכלנו מגיע להבנת טעמיה

וסודותיה. ולכן אין לנו להוסיף על דבריהם ולא לגרוע מהם מדעתנו, הלכך אין לחדש המנהג זה של אמירת קדיש מפי הבנות.

ואל יעלה על הדעת שזה הוא מפני שאין הבנות מזכות את אביהן. שיותר מזה מצאנו, שהן מזכות את כל העם כאמהות ונביאות ישראל שזיכרון וזכותן לא יסוף לנצח מקרב עם ישראל. וגדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים, ובזכות נשים צדקניות נגאלו ישראל ממצרים. אלא מפני שאין לנו בענינים כאלה אלא מה שקיבלנו מפי קדמוננו שלאורם אנו הולכים.

ואולם אע"פ שאין לנו יד בנסתרות יש למצוא טעם בדבר על יסוד מה שאמרו רז"ל, ברא מזכה אבא. ופירושם של דברים אלו הוא שהבן הוא המשך צורתו האישית של האב במעשיו ודיבורו ובמילוי מקומו בקרב הציבור. הוא מזכה את אביו בעולם הנשמות, הוא עולם הנצח שנגהו נגלה, כמתוך הענין, בעולם הזה. וזהו סוד קדושתו בעולמו, כדכתיב "נורא אלוקים ממקדשיך" (תהילים סח-לו) וכדרשת רז"ל, אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך. ואפשר לכלול בזה ממקדישך, כלומר, ממקדשי שמך ניכרת נוראותיך וקדושתך. ותפילתנו באמירת הקדיש "יתגדל ויתקדש שמו רבא" מכוונת לקידוש שם ה' יתברך ויתעלה בעולמו ובריותיו על ידי ישראל מקדשי שמו בבתי כנסיות ובתי המדרש ובמעשי מצוות שנעשות בציבור שבהם ניכרת הקדושה יותר, כאמור, "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כב-לב), ממנו למדו רז"ל שאין קדושה אלא בעשרה, לפי שבעשרה קדמה השכינה ואתיא. זהו סודו של הקדיש עצמו, וזהו גם טעמו של אמירת הקדיש ע"י בניו שהם ממשיכים את צורתו ופעולותיו וממלאים את מקומו בעדת קדושים של עם קדוש.

ודבר כזה כמובן אינו מתמלא אלא ע"י הבנים שהם מצטרפים לעדה מישראל ולא ע"י הבנות, ולכן אינן אומרות קדיש בציבור. אבל מצוות הן לכבד את אביהן בהמשיכן מעשי חסד וצדקה של הוריהן, ובהרבות משלהן, עד שיאמרו עליהן אשרי מי שילדן, אשרי מי שגידלן. ומי שלא זכה לבנים בחייו רצוי והגון מאד שינציח את שמו באהלי תורה שיש בהם תלמידים לומדי ומלמדי תורה, ובזה יהיה נזכר לברכה במקום שהשכינה שורה בו, ומפי לומדי תורה באהלה של תורה. אמנם גם לימוד בן חברו תורה הוא דבר גדול, רצוי ומעולה. ואפשר לצרף שני הדברים ביחד, לימוד בן חברו תורה באהלה של תורה כדי שיהיה זה בן חכם טוב לעצמו ולדורו ויאמר עליו אשרי מי שגידלו לתורה. וזכות התורה תנציח את שמו של מגדלו בעולם הזה, ותיתן לו זכות ועילוי בעולם הנשמות בין צדיקים וחסידים ולומדי תורה בישראל.

PART 2 - קדיש יתום

It is not difficult to date the introduction of קדיש יתום into תפלה because the first ספר that refers to קדיש יתום is the אור זרוע authored in the early 1200's. What we have difficulty establishing is why קדיש יתום was introduced.

קדיש יתום would have never entered into תפלה if not for the acceptance of the theological concept of ברא מזכי אבא, that a child's actions in this world can relieve the punishment of a deceased parent in the עולם האמת. It is a concept that appears in the גמרא but had largely been ignored. It is also the answer to the question of, איבעיא להו, מסכת כלה מעשה ברבי עקיבא that introduced the מכפרין עון אבות או לא? תלמוד בבלי:

מסכת סנהדרין דף קד' עמ' א': ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא, דכתיב (דברים ל"ב) ואין מידי מציל; אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו.

(But see תוספות דף י' עמ ב' in תוספות ד"ה דאייתה גמרא in סנהדרין questions how the גמרא in סוטה could say that דוד המלך raised his deceased son אבשלום from seven levels of גהינם. תוספות answers that a son does not benefit in the next world based solely on his father's honor but he does benefit if his father prays for him.)

Professor Israel Ta-Shma of Hebrew University in an article published in Tarbiz entitled: קצת ענייני קדיש יתום ומנהגיו, opines that the concept of a child being able to relieve the punishment of a parent in the next world became an important part of Jewish theology only in the period of the Gaonim. But even in that period there were disagreements. This is what Professor Ta-Shma writes in one of his footnotes:

גאונים אלו היו סבורים כי ניתן בדרך זו להקל מאת עונשו של מת, אך לא להרבות על שכרו, וכך השיב גם רב נסים גאון... לעומת זה, ר' אברהם ב"ר חייא הנשיא בספרו הגיון הנפש סבור כי אין שום תועלת במעשי החיים כלפי המתים פרט להשבת גזילתם וזכות תורה שלימדו בחייהם.

The ספר מטה משה written in the 1600's explains in סימן רי"ג how this concept gave birth to קדיש יתום: ואחר כך [עלינו] אמר קדיש. ונמצא במדרשות שיש לבן לומר ברכו ולהתפלל בציבור ובזה מציל את אביו ואת אמו מדינה של גהינם כדאיתא בתנחומא פ' נח ובמסכת כלה פרק ר' יודא. ובשביל קמנים ובשביל מי שאינו יכול להתפלל תקנו לומר

קדיש זו בימי אבלו לכך נקרא לקדיש זו קדיש יתום.

The first of the ראשונים to speak of קדיש יתום was the ספר אור זרוע. He writes in חלק ב' הלכות שבת סימן נ' ד"ה תפלת המוסף-מנהגנו בארץ כנען וכן מנהג בני רינוס לאחר שיאמרו הצבור אין כאלהינו עומד היתום ואומר קדיש אבל בצרפת ראיתי שאינם מקפידים על כך מי שיאמר קדיש אם נער יתום או נער שיש לו אב ואם וכמנהגנו מסתברא משום מעשה שהיה דמעשה בר"ע.

The custom that a minor would recite the final קדיש is already found in סידור רש"י סימן רטז'-החזן אומר והוא רחום ברכו, תפילת ערבית, כסדר כל השנה, ויתפללו שמונה עשרה כסידורן, אלא שמבדילין בחונן הדעת, אתה חוננתנו וכו', קדיש שלם, ומבדיל על הכוס ומברך בורא מאורי האש לאור ששבת בן, הם הנירות שדלקו כל היום, ואם מוצאי שבת הוא, יאמרו ויתן לך, והקטן יאמר קדיש, ונפטרין לבתיהם בשלום.

סימן צג' in מחזור ויטרי The מוצאי שבת refers to the custom only concerning ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה: ובא לציין presents additional times: in the morning after ויאדיר: קדיש וכו'. וישב החזן ואומר: שיר מזמור לאסף...כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד: ועומד הנער ואומר קדיש ומדלג תתקבל ואומר יהא שלמא רבה. שכשהציבור אומר פסוק או משנה צריכין לומר קדיש אחריהם; כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו -סימן קא' and in the evening: מלך אלא אתה ברוך אתה ה' המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו: ואומר קדיש עד דאמירן. ועומדין לתפילה י"ח ואומר קדיש וכו'. והולך החזן ויושב במקומו ואומרי' כולם: פיטום הקטרת...יעמוד הנער ואומר קדיש בלא תתקבל. וקדיש זה אינו אלא לחנך את התינוקות. ואינו בכלל שבע ביום הללתיך.

It appears that the custom that any minor, not only one with a deceased parent, would recite קדיש at the end of תפלת מעריב, was already in place at the time of רש"י. The apparent purpose was to educate children in reciting קדיש. By the time of the מחזור ויטרי 100 years later, the custom was expanded to include תפלת שחרית. By the time of the אור זרוע, 100 years after that, the custom had begun to narrow to where only minors who were תפלת מעריב and תפלת שחרית in קדיש would recite the final קדיש יתום.

To summarize: three factors combined to create the groundwork for קדיש יתום: the popularity of the theological concept that a child could undertake actions to relieve the punishment of a deceased parent; the custom to allow minors to recite the final קדיש and the sudden appearance of a large group of minors who were orphans.

TRANSLATION OF SOURCES

א' עמ' קד' דף קד' עמ' א' - מסכת סנהדרין דף קד' עמ' א' - A son can relieve the punishment of a father. A father cannot relieve the punishment of a son. This is based on a verse: (Deutoronomy 32) And there is no one who can deliver out of my hand. Abraham could not save Yishmael and Yitzchak could not save Esau.

קצת ענייני קדיש יתום ומנהגיו - Those Gaonim believed that a child could relieve the punishment of a deceased parent but could not add to the merits of the parent, and this is the way that Rabbi Nissim Gaon responded... Despite this position, Rabbi Abraham the son of Chiya, the Nasi, in his book Hegiyon Hanefesh held that the efforts of living people do not provide benefit for deceased people except if one returned a lost item that was in the possession of the decedent and the benefit that the decedent receives from the Torah that the decedent learned during his lifetime.

ספר מטה משה - After Aleinu they recite Kaddish. We learned in Midrashim that a son should recite Barchu and be the leader in synagogue. Through these acts he relieves the punishment of his deceased parents as it is written in Midrash Tanhuma for Parshat Noah and in Masechet Kallah in the chapter entitled: Rav Yuda. And it was because of minors and because of adults who did not have the ability to be the leader in the services that they established the practice of mourners reciting Kaddish during the mourning period. It is for that reason that the Kaddish became known as the Orphan's Kaddish.

ספר אור זרוע ב' הלכות שבת סימן נ' ד"ה תפלת המוסף - Our custom in Israel and also the custom in Rinus is that after the congregation recites Ain Kailokainu, the orphan stands and recites Kaddish but in France I saw that they are not concerned as to who recites the Kaddish whether it be a child who lost a parent or a child who has both parents. But our custom is more appropriate because of the story of Rabbi Akiva.

סידור רש"י סימן רטז' - The leader recites: V'Hoo Rachum Barchu, the Evening Service in the order as he does all year, and recites Shmona Esrei as always, except that he recites Havdalah; in the blessing Chonain Ha'Daat, Atah Chonuntanu, whole Kaddish, he recites Havdalah on a cup of wine, and makes the blessing on the fire using the candles that were burning throughout Shabbat, and if it is the end of Shabbat, they recite V'Yitain L'Cha, and a minor recites Kaddish and they go home in peace.

מהזור ויטרי סימן צג' - Hashem Chafetz L'Maan Tzidko Yagdil Torah V'Yaadir: Kaddish, and then the leader sits down. The congregation then recites: Shir Mizmor L'Assaf...Ki Kal

Hamim Yalchu Ish B'Shem Elohav V'Anachnu Nalaich B'Shem Hashem Alokainu L'Olam Va'ed. And the minor stands and recites Kaddish and skips TiTkabel and says: Y'Hai Shlama Rabbah. When the congregation recites verses or a section of Mishna, the congregation must recite Kaddish afterwards;

Ki Hamalchut Shelcha Hee OOL'Olmah Ad Timloch B'Kavod. Ki Ain Lanu Melech Elah Atah; Baruch Atah Hashem Hamelech Bichvodo Tamid Yimloch Aleinu L'Olam Vaed V'Al Kol Maasav. And he recites Kaddish until D'Amiran. They stand to recite Shmona Esrei and then say Kaddish. The leader then sits down and everyone recites Pitum Hakitoret...the minor stands and recites Kaddish without Titkabel. And this Kaddish is recited solely for the purpose of educating young children. It is not considered one of the seven mandatory Kaddishes that are represented by the verse: Seven each day I will praise you.

SUPPLEMENT

שאלת שלמה חלק א כא.

שאלה:

היה לי יום זיכרון והתפללתי לפני התיבה. כשעמדתי לומר קדיש, שמעתי שאורה אחד התחיל אף הוא לומר קדיש בקול גדול. מה עדיף לעשות: לנסות להתגבר על קולו ולומר אף אני את הקדיש בתקווה שקולי יישמע, או לוותר ולתת לו לומר קדיש לבדו?

תשובה:

גדולה מעלת אמירת קדיש יתום. מעשה ברבי עקיבא שראה אדם בחלום, והיו פניו רעות מאוד, והסביר לו הלה שבחיו היה עברייני גדול ועכשיו נידון בגיהנום. הלך רבי עקיבא ולימד את הקדיש לבנו. אז ניצל האב מדינה של גיהנום (כלה רבתי ב).

הסיבה היא, שכשבן אומר דבר שבקדושה לכבוד אביו או אימו ביום הזיכרון, וכן אבל במשך י"ב חודש, על ידי זה הוא מזכה אותם ומעלה אותם למדרגות גבוהות יותר בגן עדן.

מכל מקום, עם כל חשיבות הקדיש, ישנן מצוות חשובות יותר. וכן כתוב בספר קיצור שולחן ערוך: "אף על פי שאמירת הקדיש והתפילות מועילות להאבות, מכל מקום אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורח מישר, כי בזה הם מזכים את האבות. וכן כתוב בזוהר הקדוש: 'בן יכבד אב' (מלאכי א, ו), כמו שנאמר 'כבד את אביך ואת אמך' (שמות כ יב). לאחר שמת, שמא תאמר שהוא פטור מן הכבוד? אינו כן. כי אף על פי שמת, חייב הוא בכבודו עוד יותר... שאם אותו הבן הולך בדרך עבירה, ודאי מבזה את אביו, ודאי עושה לו חרפה ובושה. ואם אותו הבן הולך בדרך הישר ומטיב מעשיו, ודאי מכבד את אביו, מכבד אותו בעולם הזה אצל בני אדם, ומכבד אותו בעולם הבא אצל הקב"ה. והקב"ה ירחם עליו ויושיב אותו ודאי בכיסא כבודו" (כו כב).

ובמשנה ברורה כתב: "אם יכולים להתפלל לפני העמוד, זהו טוב יותר מאמירת קדיש" (קלב ס"ק י). לעומת זאת, העניין המיוחד של הקדיש הוא, כפי שכתב בספר יש נוחלין: "תיקנו חכמים הראשונים דבר שווה לכל, שיאמר לפחות קדיש, שהוא דבר קל וכל אדם יודעו אפילו נער קטן". ובהמשך דבריו, שאם עובר לפני התיבה, "מזכה אביו המת ביתר עוז וביתר שאת... והוא הדין שאר זכויות שעושה הבן אחר מיתת אביו, הוא כפרה לנפש, אף על גב שעושה זאת מעצמו". כמו כן, "לימוד תורה מועיל שבעתיים מכל תפילה,

ועל ידי זה מכניסים המת לגן עדן" (יוסף אומיץ). קל וחומר אם מחדש דבר בלימודו (קב הישר פרק ל"ה). על כן בנידוננו, מכיוון שהשואל עבר לפני התיבה, שהוא דבר גדול יותר מאמירת קדיש, יכול בהחלט להשאיר את הקדיש לאורח.

אמנם יש קהילות, ספרדיות בעיקר, שכל האבלים אומרים יחד את הקדיש מילה במילה. אבל כתב בגשר החיים: "לא כן אצל כמה קהילות [ביחוד אשכנזיות] כשאומרים שניים, מכל שכן רבים, שאחד מקדים לשני ולא נשמע השבת אף מפי אחד, ואין הקהל אומר "אמן יהא שמיה רבא" כראוי – לא רק שלא הביאו תועלת באמירת הקדיש, אלא גם הפריעו את שבת הקדיש. גם החתם סופר... העיר על זה ואמר שמבלבלים ומקלקלים מטרת הקדיש על ידי זה" (עמ' שלג).

אם כן, אין טעם שינסו שניים להשמיע קולם בבת אחת. והדרך הטובה היא לחלק את הקדישים. זה המנהג הקדום בישראל המופיע בפוסקים המביאים גם כללי קדימה. ואם יבוא אורח וייכנס בתוך דברי חברו – עדיף לשתוק ולהשאיר לו את הקדיש, מאשר לגרום לבלבולים.

אם בכל זאת חושקת נפשו לאמר קדיש, יוכל לסמוך על מה שכתב בשו"ת ישכיל עבדי, שהאומר קדיש בלחש עם שליח הציבור מילה במילה – עניית אמן של הציבור חלה גם על אמירת הקדיש שלו. ומנהג זה נהגו בבית המדרש חסידים בית אל, שהשליח ציבור אומר הקדיש בכוונת האר"י ז"ל, ואם האחר ירים קולו עימו יבלבל אותו בסדר הכוונה, על כן תיקנו שם הרבנים שמי שיש לו צורך באמירת קדיש, יאמר הקדיש עם הש"ץ בלחש ויועיל בעזרת ד' (ח"ב ס' כג).

סיכום:

אין לכמה אנשים לומר קדיש ביחד אלא:

1) או יסדרו תור;

2) או יאמרו כולם מילה במילה ממש;

3) או יאמרו אחד בקול והאחרים איתו בלחש מילה במילה.

"בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמו הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך" (ברכות ג א).

SUPPLEMENT

UNDERSTANDING KADDISH YASOM

A Tshuva by Rabbi Shlomo Chaim Hachohen Aviner

Rabbi Shlomo Chaim Hachohen Aviner is the head of Yeshivat Ateret Kohanim and Rabbi of the community of Bet-El in Israel. Reproduced from Sh'ailat Shlomo, Part 1 Section 21

Question: I was commemorating a *yahrzeit* and was leading the services as *schaliach tzibbur*. When the time came to say the Mourner's Kaddish, I heard a guest start to say Kaddish in a loud voice. What conduct should I have followed: Attempt to say Kaddish louder than the guest in the hope that my voice would also be heard or should I have remained silent and allowed the guest to recite Kaddish by himself?

Answer: It is important to recite the Mourner's Kaddish. The practice is based on a report in the *gemara* that Rabbi Akiva had a dream in which he saw a man who appeared very disturbed. The man explained to Rabbi Akiva that while alive he had been a great transgressor and had therefore been judged to a sentence in *gehenom*. When Rabbi Akiva awoke, he sought out the son of the man that he had seen in the dream and instructed the son to say Kaddish. As a result, the man in the dream was rescued from *gehenom*.

The deceased are rescued from a negative judgment when their children recite Kaddish because their children are saying a *davar sh'bekedusha*, a holy prayer, in honor of their mother or father, on the day of the *yahrzeit* and during the 12 months after their demise. By doing so, the soul of the departed rises through levels of judgment until they reach *gan eden*.

Nevertheless, despite the importance of reciting Kaddish, there are more important acts that a child can perform. As it is

written in the *Kitzur Schulchan Aruch*: although the recitation of Kaddish and other prayers are important for the departed, those acts are not what is most essential. What is most important is that the child walk in the correct path. When a child follows the correct path, he increases the honor of the departed. As it is written in the *Zohar* quoting from a *pasuk* in *Malachi*, 1, 6: a son should respect his father and as it is written in *Exodus* 20, 6: honor thy mother and father. After each parent departs, should a child believe that he is suddenly absolved from honoring that parent? That is not so. After a parent is deceased, there is an even greater obligation to honor the parent. If the son follows along the sinful path, certainly he dishonors his parent and he certainly embarrasses his family. But if the same son walks along the righteous path and does the correct things, he honors his parent both in front of those in this world and in front of those in the next world who stand in the presence of G-d. G-d will then have pity on the parent and honor the parent by giving the parent a place near G-d's seat of honor.

The Mishneh Breura wrote: If one can be the Schaliach Tzibbur, that is preferable to just reciting Kaddish. Despite this, the Kaddish plays a special role, as it was written in the book Yaish Nochlin: Our sages instituted a practice (saying Kaddish) that they thought every man was capable of performing. They hoped that at a minimum every child would recite Kaddish for his deceased parent because Kaddish was a prayer which was simple to learn (especially when everyone spoke Aramaic). Everyone is familiar with the prayer from the time they were young. The Yaish Nochlin continued: if a person is capable of being the Schaliach Tzibbur, he honors his parent in a greater manner. But the child can take steps on his own to honor his parents in other ways. In particular, studying Torah out of respect for the deceased is seven times more beneficial than being a Schaliach Tzibbur. It hastens the entry of the deceased into gan eden. And if the son has the ability to author new Torah ideas, it is an even greater benefit to the parent.

Therefore in answer to the question, since you were the Schaliach Tzibbur, which was more important than simply reciting Kaddish, you should have allowed the guest to say the Kaddish by himself.

There are however, some congregations, and in particular, congregations that follow the Sephardic tradition, in which all the mourners say Kaddish together, word by word. About this the Gesher Chaim wrote: That is not the practice followed in other congregations, particularly Ashkenazic congregations. Where you find two say Kaddish or when many say Kaddish, one

often gets ahead of the others, and the sound becomes confusing to the point that no one in the congregation can clearly hear the Kaddish. As a result the congregants do not know when to say “y’hai shmai raba...” In such a situation, not only was there no purpose in their reciting Kaddish but the mourners converted what was to be praise of G-d into something derogatory. And the Chasam Sopher made the same point that when the mourners do not read in unison, they destroy the purpose of the Kaddish.

As a result, two mourners should never compete with each other. It is preferable that the mourners divide the reciting of the Kaddishes for each prayer. That was the original custom among Jews as described by the early poskim. So if a guest comes and interferes with the recitation of the Kaddish by the others, it is better that everyone defers to the guest and stops saying the Kaddish or says Kaddish quietly rather than to compete with the guest and to cause confusion. If despite this, you still feel strongly that you should say Kaddish, then say Kaddish quietly while the Schaliach Tzibbur says Kaddish, repeating word for word. When the congregation answers amen to the Schaliach Tzibbur they will also be answering amen to you. That is the way we practice in our Beis Medresh, Hasidim Bet El, that the Schaliach Tzibbur says the Mourner’s Kaddish as representative of the mourners. If someone attempts to recite Kaddish with him, he would cause confusion. So the Rabbis there ruled that anyone who needs to say Kaddish should follow word for word silently along with the Schaliach Tzibbur.

קדיש WITHIN לשון THE

קדיש consists of Hebrew and Aramaic words. Several reasons are given for the interspersing of both Hebrew and Aramaic words within קדיש:

מהזור ויטרי סימן פז-פי של קדיש: לכך תקנו רבותינו קדיש לאומרו בלשון ארמית כדי שלא יבינו המלאכים. שאילו יהיו מבינים בקדיש כשאומרים אותו למטה יבלבלו את כולם ויהיו דוחים אותו מלעלות למעלה לפי כי עצבון רב יש למעלה בשעה שעונין למטה יהא שמיה רבא מברך. אומר הקדוש ברוך הוא במסכת ברכות. אוי לאב שככה מקלסין אותו בניו ודיחקם מעל שלחנו. ומנענע הקדוש ברוך הוא בראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו כך בביתו; אוי לאב שהגלה את בניו. אוי לבנים שגלו מעל שלחן אביהם. וכשהמלאכים שומעין את העצב הזה מתבהלין ונרתעין ביניהן. ולא לתר הציבור מתחילין לשון עברית. יתברך וישתבח כדי שיבינו המלאכים שבה משובח שישראל משבחים לאביהם שבשמים ולא ירגישו בעצב מחמת מה הוא בא. וכשצריכין לנחמו מזה העצב הופכין הלשון לארמית כדי שלא יבינו. שהכל יודעין שאין נחמה באה אלא על העצב. שנחמה באה על העצבון. ואומרים לעילא מכל ברכתא יתברך. ולעילא מכל שירתא תושבחתא ישתבח. ומכל נחמתא יתנחם אותו עצב של מעלה:

פירושי סידור התפילה לרוקה [לט] קדיש עמוד רנב-יהא שמיה רבה מברך חייב אדם למשוך בכל כחו בתיבת רבה, כדי שיחשוב במחיית עמלק כאשר נשבע הקב"ה, ולהשלים שמו של ד' אותיות ויהיה שמיה רבה, וכשישמע הקב"ה שישראל מערימים לחשוב בלבם השבועה שנשבע על עמלק לאבד זכרו, ומתפללין בכל כחן אילו ד' תיבות (ו) יהא שמיה רבה מברך, כנגד ד' אותיות של שם, כדי לגדל שמו של ד' אותיות (ויהא שמיה רבה מברך) אומר אוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, ואוי לאב שכך מקלסין לו בניו ורחקם מעל שולחנו, ועל כן רב עצבון שבשמים באותה שעה שמזכירין ישראל בלבם את עמלק שהכעיס כלפי מעלה, וגרם לשם מד' אותיות להחלק כדאי' לעיל, כי השם מב' אינו אלא הצי השם מד' אותיות, וכששומעין ורואין המלאכים השרת את העצבון שהיה לפני הקב"ה נודעזעין ומתחללין מפני שאינם יודעין על מה העצבון, לפי שאינם מבינים בלשון ארמי. כשאנו מתחילין קדיש יתגדל ויתקדש הוא לשון עברית על שם הפסוק והתגדלתי והתקדשתי, ומתיבה שלישית ולהלן דוהו שמיה רבה לשון ארמית, ואילו היו אומרים שמיה רבה בלשון עברית והיינו אומרים שם רב, יהיו מבינים המלאכים כי העיצבון הוא על עסק עמלק, שהיה הקב"ה נשבע שלא יהא שמו של ד' אותיות שלם עד שימחה זכר עמלק, ויהיו המלאכים מבלבלין התפלה של קדיש מלעלות למעלה, ולא יהיו ישראל משבחיין שבה

מעולה כזה, ויהיה קדיש בטל, ולכך אנו אומרים משמיה רבה ולהלאה בלשון ארמית, שלא יבינו המלאכים על מה העיצבון. וכן מצינו במס' ברכו' דיש עצבון לפני הקב"ה כשישראל אומ' יהא שמיה רבה, והמלאכים מזדעזעין ותומהי' זה לזה על העצבון. ומיד חוזרים הקהל משבח זה בלשון עברי ואומ' יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל, אילו השבעה שבחות כנגד שבעה רקיעים, וצריכין להאריך בכולן כדי ליפות את השבח ונגונו, ובאילו השבחות אין בהם שום תבה שיש בהם שום רמז שיכול שום בריה להבחין על מה העצב שבא למעלה.

פירושי סידור התפילה לרוקה [עז] קדיש עמוד תמ-ולמה תיקנו הקדיש בלשון ארמי, לפי שנעשה הקדיש בארץ ישראל, וכשעלו מבבל נעשה בלשון ארמי, שהרי כל לשון המשנה בלשון ארמי, העיד רבי יוסי בן יעזר על בית מטבחיא דכן, הלל אומר על דאטפת אטפוך. לפי שהילל אומר זה ויוסי בן יעזר בפני כל הגולה שמדברין בלשון ארמית, וגם בירושלם רובם מדברים ארמית שהרי תרגום ירושלמי ארמי ומירושלמי עיקר הברכות, ובשביל שיבינו תיקנו קדיש לשון ארמית. ועוד, לפי שהקדיש תקנת אחרונים, לכך תיקנוהו בלשון ארמי שידעו שהוא תקנת אחרונים ולא מתקנת ראשונים, אבל יתגדל ויתברך לשון הקודש תיקנו.

ספר אבודרהם הקדיש ופירושו-ומה שתקנו הקדיש בלשון ארמית יש אומרים מפני מלאכי השרת שלא יתקנאו בנו שאנו משבחין שבח נאה הזה כמו שאמרו בפ"ק דברכות (ג, א) אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך וגם לפי שבשעה שישראל עוני' אמן יהא שמיה רבא מברך הקב"ה נזכר לחורבן הבית וגלות ישראל כמו שאמרנו ואם יבינו זה מלאכי השרת יקטרגו עלינו, על כן תקנו אותה בלשון ארמית כדי שלא יבינו המלאכים שאינם מכירין אותו כדאיתא בסוטה בפרק אלו נאמריין (לג, א). והקשו בתוספות והלא אפי' מחשבות אדם הם יודעים ומכירים אלא לשון זה הוא מגונה ביניהם להזקק לו. ור"י פירש טעם אחר לקדיש בלשון ארמית מפני שהיו רגילין לומר אותו אחר הדרשא כדאימרינן בשלהי סוטה (מט, א) אמאי קאי עלמא אסדרא דקדושא ויהא שמיה רבא דאגדתא, והיו שם עמי הארץ שאינם מכירים אלא ארמית שהוא לשונם לכך תקנו לאמרו בלשון ארמית שהכל מבינים אותו.

One can argue that the composition of קדיש was an innovation that חז"ל undertook to minimize the theological damage that was caused by the destruction of the בית המקדש. Undoubtedly it was composed with Aramaic words so that everyone could understand its meaning. Perhaps the theme of קדיש, that each day the רבונו של עולם feels the pain we feel concerning the גלות, is the magic formula that sustains our existence as a people.

TRANSLATION OF SOURCES

מהחזור ויטרי סימן פז-פי של קדיש-The reason that our Sages authored Kaddish in Aramaic was so that the angels would not understand what the congregation was reciting. If the angels understood the words of Kaddish, then at the time that the congregation below recited Kaddish, the angels would interfere with the transmission of the words and would confuse the words because of the great sadness that is caused in the world above when the congregation below recites: YiHai Shmai Rabbah M'Voruch. As we learned in Masechet Brachot: G-d says: Oy to the Father whose children still praise Him even though He chased his children away from His table. And G-d shakes His head and says: How nice it is for the King that his children praise Him in His House; How sad it is for the Father who exiled His children. How sad it is for the children who were exiled from their Father's table. When the angels hear G-d's sadness, they become agitated. Immediately thereafter the congregation begins reciting words in Hebrew: Yitbarach V'Yishtabach so that the angels understand the words of praise that the congregation are reciting in honor of their Father in Heaven. The angels will not know for what reason G-d feels sadness. When the congregation then comforts G-d because of G-d's sadness the language switches back to Aramaic so that the angels will not understand that the congregation is comforting G-d. Everyone knows that the purpose of comfort is to relieve sadness. Then the congregations says: OO'L'Aila Mikal Birchata Yitbarach and OO'L'Aila Mikal Shirata Tooshbichata Yishtabach. The words: OO'Mikal Nechemata are meant to comfort the sadness that G-d feels in His world.

פירושי סידור התפילה לרוקה [לט] קדיש עמוד רנב-Yihai Shmai Rabbah Mivorach-A person is obligated to use his whole strength to emphasize the word "Rabbah" (Great) so that the person is reminded of the need to eradicate Amalek as G-d promised. By doing so a person completes the name of G-d that consists of four letters (י-ק-ו-ה) and then G-d's name will once again be great. And when G-d hears how the congregation takes time to remember in their hearts the oath that G-d took to destroy the memory of Amalek and the congregation recites with its whole heart the four words: Yihai Shmai Rabbah Mivorach then G-d says: Oy to the sons that were exiled from their Father's table and Oy to the Father that is praised by his children who were sent away from their Father's table. Because of these words, there is great sadness in G-d's world when the congregation remembers the story of Amalek and how Amalek angered the heavens and caused the name of G-d that consists of four letters to split apart. The name that has two letters (י-ה) is only half the name which consists of four letters. When the angels hear and see the sadness that surrounds G-d they are excited and confused because they do not know what is causing the sadness because they do not understand Aramaic.

We begin Kaddish with words in Hebrew: Yitkadal V'Yitkadash which are based on a verse from Ezekiel, V'Hitgadalti V'Hitkadashti. From the third word and forward, i.e. Shmai Rabbah, the words are in Aramaic. Had we said those words in Hebrew, we would have used the words: Shem Rav and the angels would have understood that G-d's sadness was the result of the incident with Amalek when G-d took an oath that His name of four letters would not be complete until He destroyed the memory of Amalek. If the angels understood they would have interfered with and confused the prayers of Kaddish so that it would not reach G-d. Then the congregation would

have been prevented from reciting such a beautiful prayer of praise and the Kaddish would have been recited for no reason. As a result, from the words: Shmai Rabbah and forward, we recite the words in Aramaic so that the angels do not know the source for G-d's sadness. That is the meaning of the gemara in Masechet Brachot which tells us that there is sadness surrounding G-d when the congregation recites Yihai Shmai Rabbah Mivorach and the angels look at each other trying to figure out the source for G-d's sadness. Then the congregation switches back to Hebrew when the congregation wants to recite words of praise and they say: Yitbarach V'Yishtabach V'Yitpaer V'Yitromom V'Yitnasai. V'Yithadar V'Yitalaeh V'Yithallal. These seven words of praise symbolize the seven heavens. One should dwell on each word of praise so as to enhance each word. These words of praise which are recited in Hebrew provide no clue as to the source of G-d's unhappiness.

תמ פירושי סידור התפילה לרוקה [עז] קדיש עמוד תמ-Why did they compose Kaddish in Aramaic? Kaddish was authored in Israel but when they went in exile to Babylonia the words were translated into Aramaic. We know that the language of the Mishna is in Aramaic as we learned: Rabbi Yossi the son of Yeazer testified about the Temple slaughterhouse and Hillel said: because you drown others, you drown. Why did both Rabbi Yossi and Hillel say those words in Aramaic? Because the whole exile spoke in Aramaic. Even in Jerusalem, those who returned spoke in Aramaic as we see that the Targum Yerushalmi was written in Aramaic and from the Yerushalmi we learn most of the blessings. Because they wanted the public to understand, they composed Kaddish in Aramaic. Also Kaddish was authored in a later historical period. It was composed in Aramaic so that everyone would know that it was composed in a later historical era and that it was not composed in an earlier period. But the opening words: Yitgadal and Yitkadash they composed in Hebrew.

ספר אבודרהם הקדיש ופירושו-The reason that they composed Kaddish in Aramaic some say is because of the Ministering Angels who might be jealous that we praise G-d with such beautiful words of praise as was written in Tractate Brachot (page 3 side 1): Happy is the King who receives praise of Him in His house. Also because when Jews answer: Yihai Shmai Rabbah M'Vorach, G-d remembers the destruction of the Temple and the exile of the Jews as we said. If the Ministering Angels understood the words they would argue against us. Therefore they composed Kaddish in Aramaic so that the Angels would not understand because they were not familiar with it as it is written in Tractate Sotah in the chapter entitled: Elu Neemarim (page 33 side 1). There Tosaphot asked: isn't it true that the angels know Man's thoughts and recognize them. Tosaphot answered that the angels did not like the Aramaic language and so they did not learn it. Rabbi Yehuda gave a different reason why Kaddish was composed in Aramaic. He based it on the fact that Kaddish was recited after a public lecture as we learned at the end of Tractate Sotah (page 49 side 1): for what reason does the world remain standing? Because of Kedusha D'Sidra and the words Yihai Shmai Rabbah that are recited after a public lecture. There were unlearned people at the lectures. They only understood Aramaic because it was their native tongue. They composed Kaddish in Aramaic so that everyone could understand its words.

SUPPLEMENT

SUMMARY OF THE ORIGINS OF קדיש יתום

קדיש יתום was established so that minors and individuals who were not qualified to be a שליח ציבור could perform a religious act that would benefit a deceased parent. Why was קדיש chosen as the act by which minors and those not qualified to be a שליח ציבור could perform a religious act that could benefit a deceased relative? Two factors came together. First, after the מעשה ברבי עקיבא became well known, a custom developed that a mourner would be the שליח ציבור so that through his efforts the congregation would be reciting ברכו and קדיש. Second, as part of a child's חינוך, he would be invited to recite the final קדיש in synagogue. The custom first began as a part of תפלת מעריב after שבת and was then expanded to include the conclusion of the daily תפלת שחרית and תפלת מעריב.

Why did חז"ל choose being a שליח ציבור to be the method by which a child benefits a deceased parent? Prior to the invention of the printing press, שליח was led by a שליח ציבור who recited the תפילות from memory. His recitation had to be error free. To qualify to be a שליח ציבור, an individual needed to memorize the תפילות and practice them to deliver them error-free. Because that effort resulted in the individual becoming an asset to the community, it was considered the kind of action that could lead to כפרת המת. In which era were there so many orphans under the age of 13 that חז"ל felt compelled to institute the practice of mourners reciting קדיש so that minors could fulfill the obligation of ברא מזכה אבא? The introduction of קדיש יתום appears to parallel the era of the Crusades.

Why was reciting קדיש considered an act that can benefit a decedent? קדיש was authored after the הרבן בית שני to be a תפלה by which the congregation could perform קידוש השם. It was based on a מדרש that indicated that the רבוננו של עולם shared the pain that the Jewish People was suffering in the גלות. The מדרש serves as an important example of the steps that חז"ל took to counteract the theological damage that was caused to Jewish thought by the destruction of the בית המקדש. Initially קדיש was recited only after לימוד תורה and in particular after learning

אגדתא. Its purpose was later expanded to include performing קידוש השם after performing a מצוה such as קריאת התורה or פסוקי דזמרה. At the same time it was

included in burials either because ten people had assembled to perform the מצוה of קבורה or because דברי תורה were spoken in honor of the deceased. When the lesson of מעשה ברבי עקיבא spread and the concept of ברא מזכה אבא became popular, the custom grew that an אבל should be the שליח ציבור in order to recite ברכו and קדיש.

The fact that the custom began that a minor should recite the final קדיש even if he was not a mourner in order to train the child to be able to recite קדיש reflects the problem that Judaism faced in educating children before the invention of the printing press. Handwritten manuscripts of religious material including סידורים were not that readily available. In fact, historians tell us that a handwritten סידור was often given as a wedding gift. As a result, Jewish education must have been quite different at that time than it is now. Teachers must have recited material repeatedly to the students until the students could repeat the material on their own. The only way teachers could know if students were learning the material was by having the students recite the material from memory. Hence, the custom to have a minor recite the final קדיש arose so that a minor would learn to recite קדיש.

Tracing the origin of קדיש יתום reveals how חז"ל never hesitated to innovate in reaction to historical events. קדיש was authored to ease the theological issues that arose after the destruction of the בית המקדש. The concept that a child can relieve the punishment of a deceased parent must have grown popular when a large number of Jews began dying על קידוש השם. In reaction to the fact that decedents were leaving behind minors, חז"ל then felt compelled to provide a means by which even a minor could perform some act that would benefit the deceased parent.

That קדיש is now recited by all mourners does not take away from the significance of reciting it. It reminds us of the pain we feel each day and that the רבנו של עולם feels each day because of the destruction of the בית המקדש. But perhaps חז"ל meant to teach us one additional thought. When the time comes that the רבנו של עולם has to extinguish a life, He too shares in the sadness that the family feels.

the ברוך שם כבוד שם המפורש would recite the גדול כהן those present would answer שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

The position of the תרגום ירושלמי is based on the comments of the בראשית פרק מט'—פסוק א': וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל בְּנָיו וַיֹּאמֶר הֲאִסְפוּ וְאֶגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים. פסוק ב': הִקְבְּצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם. תרגום ירושלמי – ענא אבונן יעקב ואמר להון: אברהם אבוי דאבא קם מיני פיסול ישמאל וכל בני קטורה ויצחק אבא קם מיניה פיסול עשו אחי ואנא דחיל דלא יהי בניכון גבר לביה פליג על אחוי למיזל למפלה קדם טעוון אוחרניין; ענין תרי עשרתי שבטוי דיעקב כולהון כחדא ואמריין: שמע מינן ישראל אבונן י'—י' אלהנא י'—י' חד. עני יעקב אבונן ואמר: יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין.

We know that the words יהא שמיה רבא מברך לעלמי עלמין correspond to the words ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד by comparing this version of the מדרש to the version פסחים דף נו' עמ' א'—דאמר רבי שמעון בן לקיש: (בראשית מט) ויקרא: מסכת פסחים יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו. אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

Our study of קדיש would be incomplete if we failed to notice the prominent role that the יהא שמה רבה and יתגדל ויתקדש שמה רבה, i.e., קדיש, name plays in רבנו של עולם מבורך. It forces us to note the number of places you find versions of the word שם within and ומקדישים וממליכים את שם האל המלך. תפלת שחרית Here are just two examples: נקדש את שמך בעולם. Why is it important that we speak about the רבנו של עולם's name? From a historical perspective, it is significant because in משה רבינו ע"ה's first encounter with the שמות ג'—ג'—וַאֲמָרוּ לִי מָה שְׁמוֹ מָה אָמַר אֱלֹהִים. יד וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֵל מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלַחְנֵי אֵלֵיכֶם: טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹקִים אֵל מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִקְוֶן אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאֱלֹקֵי יַעֲקֹב שְׁלַחְנֵי אֵלֵיכֶם זֶה שְׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זְכָרִי לְדֹר דָּר.

From a theological point of view it is important that we speak of the רבנו של עולם's name because it represents the only personal information that we know about the רבנו של עולם. That small bit of information becomes our קשר to the רבנו של עולם and it is that קשר that we need to have in mind each and every time we recite יהא שמה רבא מברך.

TRANSLATION OF SOURCES

לְהַתְּפִלָּה - They answer Yihai Shmai Rabbah Mivorach. From this source it is possible to dispute that which was explained by the Machzor Vitri that Yihai Shmai Rabbah is a prayer that we recite looking forward to a time when G-d's name will be complete once again as it is written: (Exodus 17) That G-d swore that His name would not be complete and His throne would be incomplete until He eradicated the memory of the descendants of Amalek. This is how the Machzor Vitri explained the words Yihai Shmai Rabbah: that the word Shmai is the combination of two words: Shmai Yah, meaning that we pray that G-d's name be great and complete and the word Mivorach is another request that we make, meaning that G-d's name should be blessed in the next world. The explanation of the Machzor Vitri does not follow because the gemara here says: May G-d's great name be blessed, meaning that we make only one request. We do not mean to request that G-d's name be complete and that G-d's name be blessed but rather we request that G-d's great name be blessed. There are many who say that Kaddish was written in Aramaic because it is a beautiful prayer and a beautiful praise of G-d and that is why it was composed in Aramaic so that the angels would not understand it and be jealous of us. This explanation does not make sense because we have many beautiful prayers which are in Hebrew. Rather the reason that Kaddish was composed in Aramaic must be in accordance with that which was written in Masechet Sotah: the world remains standing because of the Kedusha D'Sidrah (OOVah L'Tzion) and the words Yihai Shmai Rabbah that are recited after a discourse in Aggadatah when they would say Kaddish. There usually were unlearned people who did not understand Hebrew at the lecture. So they composed Kaddish in Aramaic so that everyone would understand because it was their native language.

דְּנִיאֵל פִּרַּ' ב' פִּס' כ' - Daniel spoke and said, Blessed be the name of G-d for ever and ever;

וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת בָּנָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גַּתְּצִיבְכֶם יַחְדָּם וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יִשְׂרָאֵל - And Jacob called to his sons, and said, Gather yourselves together, that I may tell you that which shall befall you in the last days. Gather yourselves together, and hear, you sons of Jacob; and listen to Israel your father.

וַיִּבְרָא יַעֲקֹב אֶת בָּנָיו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם גַּתְּצִיבְכֶם יַחְדָּם וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתֶּם אֶת דְּבַר יִשְׂרָאֵל - Yaakov, our forefather, began to speak and said to his children: Avrohom, the father of my father, gave birth to unworthy

persons, Yishmael and the children of Ketura; Yitzchak, my father, gave birth an unworthy person, my brother, Esau. I am afraid that among you is a man who is different than his brothers and who worships another diety. The twelve sons of Yaakov answered as one and said: Listen to us, Israel, our father, G-d is our G-d; G-d is one. Yaakov, our

father, answered: Yihai Shmai Rabbah Mivorach L'olmai Ohlamin.

'א-פסחים דף נו' עמ' א'-For R. Simeon b. Lakish said: And Yaakov called to his sons, and said: Gather yourselves together, that I may tell you that which shall befall you in the end of days. Yaakov wished to reveal to his sons the end of the days whereupon the Shechinah departed from him. Said Yaakov: Perhaps, Heaven forbid! there is one unfit among my children, like Avrohom, from whom there issued Yishmael, or like my father Yitzchak, from whom there issued Esau. But his sons answered him: Hear O Israel, G-d is our G-d, G-d is One. Just as there is only One in your heart, so is there in our heart only One. In that moment our father Jacob opened his mouth and exclaimed, Blessed be the name of His glorious kingdom for ever and ever (Baruch Shem Kvod Malchuto L'Olam Vaed).

ג-יג-שמות-13. And Moses said to G-d, Behold, when I come to the people of Israel, and shall say to them, The G-d of your fathers has sent me to you; and they shall say to me, What is his name, what shall I say to them?

14. And G-d said to Moses, I AM THAT I AM; and he said, Thus shall you say to the people of Israel, I AM has sent me to you.

15. And G-d said moreover to Moses, Thus shall you say to the people of Israel: The G-d of your fathers, the G-d of Abraham, the G-d of Isaac, and the G-d of Jacob, has sent me to you; this is My name forever, and this is My memorial to all generations.